

Zenon Andrzejewski, *Cehak Leon August* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, pod red. Ewy Grin-Piszczek, Tomasza Pudłockiego, Anny Siciak, Przemysł 2016 s. 43-47

CEHAK LEON AUGUST, pseud. „Drwęcki”, „Leon Wałęga”. 8 IV 1895 Przemysł – 29 III 1982 Kraków. Pułkownik Wojska Polskiego. Syn Jana, werkmistrza kolei państwowej i Marii z d. Fuhrherr. Rodzina mieszkała przy ul. Kopernika 20.

W latach 1902–1906 był uczniem czteroklasowej Szkoły Ludowej im. Cesarza Franciszka Józefa I w Przemysłu na Garbarzach. W roku szkolnym 1906/1907 rozpoczął naukę w I Gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemysłu, a po roku przeniósł się do gimnazjum na Zasaniu, do którego uczęszczał do ukończenia klasy siódmej (1913/1914). Od września 1909 r. był zawodnikiem drużyny futbolowej Klubu Sportowego „San” w Przemysłu. Uprawiał też narciarstwo i saneczkarstwo. 14 I 1912, wraz z bratem Franciszkiem, uczestniczył w mistrzostwach Przemysłu w wyścigach saneczkowych. W latach 1913–1914 należał do przemyskiej drużyny sokolej. Nauki w gimnazjum nie ukończył w przepisany terminie, gdyż w związku z wybuchem I wojny światowej został zmobilizowany 15 IX 1914 do armii austro-węgierskiej i wcielony do 1. kompanii batalionu zapasowego (bz) 18. pułku strzelców (ps). Został odkomenderowany 1 I 1915 do szkoły oficerów rezerwy przy X Korpusie w Băsin k. Bratysławy (wówczas Węgry), którą ukończył 2 III tr. w stopniu kadeta aspiranta. Wyruszył 3 III 1915 na front z macierzystą jednostką. Mianowany dowódcą plutonu służył kolejno w 8. batalionie marszowym (bm) i 3. kompanii 18. pułku strzelców. Pierwszą nominację oficerską na stopień chorążego otrzymał 1

V 1915. 4 V 1915 został ranny w ofensywie pod Gorlicami i odtransportowany do szpitala wojskowego w Budapeszcie, w którym przebywał do 30 czerwca. Po powrocie ze szpitala otrzymał przeniesienie do 2. kompanii batalionu zapasowego, a następnie do 3. kompanii 12. batalionu marszowego i 8. kompanii 18 ps. 30 X 1915 został ponownie ranny i przebywał w szpitalu wojskowym w Mächrisch Weiskirchen (obecnie Hranice w Czechach, w pow. Przerów) do 31 I 1916. Po urlopie zdrowotnym powrócił do 18. pułku strzelców, służąc w 2. kompanii batalionu zapasowego, 1. kompanii 21. batalionu marszowego i 8. kompanii. 1 VIII 1916 awansował do stopnia podporucznika. 28 VIII 1916 został po raz trzeci ranny i odwieziony do szpitala załogowego w Krakowie. Po wyleczeniu służył kolejno: w batalionie zapasowym 34. pułku strzelców, jako dowódca 1. kompanii rekruczej (31 X 1916 – 5 I 1917), na froncie przy kolumnie przyczółka mostowego „Przemyśl” (6 I – 30 VIII 1917) i w batalionie zapasowym 18. pułku strzelców, jako dowódca plutonu kompanii karabinów maszynowych. 1 X 1917 został odkomenderowany na kurs karabinów maszynowych w m. Szubinje (Hercegowina), w którym uczestniczył do 31 grudnia. Powrócił do batalionu zapasowego 18. pułku strzelców 1 I 1918 i został przydzielony do kompanii ciężkich karabinów maszynowych jako dowódca plutonu. 1 V 1918 awansował do stopnia porucznika. W 18. pułku strzelców służył do końca I wojny światowej pełniąc funkcję dowódcy 3. kompanii 136. pułku piechoty. Koniec wojny zastał go na froncie w południowym Tyrolu. Do kraju powrócił 14 XI 1918 i wstąpił ochotniczo do krakowskiej Legii Oficerskiej, z którą brał udział w odsieczy Przemyśla i Lwowa jako dowódca sekcji ciężkich karabinów maszynowych.

W czasie walk we Lwowie ostrzeliwał z karabinu maszynowego, usytuowanego na strychu kamienicy przy ul. Pasiecznej 2, gdzie mieścił się urząd akcyzowy, koszary wojskowe, w których bronił się oddział wojska ukraińskiego. Akcja ta przyczyniła się do zajęcia tych pozycji przez oddziały polskie i zdobycia dwóch dział, wielu koni i sprzętu wojskowego. 12 XII 1918, przydzielony do I batalionu 37. pułku piechoty (były przemyski 10. pp), jako dowódca kompanii ciężkich karabinów maszynowych, uczestniczył w walkach z Ukraińcami pod Niżankowicami, Chyrowem, Sądową Wisznią, Lubieniem, Komarnem i Gródkiem Jagiellońskim. W czasie osłaniania odwrotu pułku pod Bratkowicami, został 8 III 1919 ciężko ranny w głowę. Otrzymał postrzał w kąt prawego oczodołu, a pocisk przeszył część głowy. Wynikiem zranienia była prawie całkowita utrata wzroku w tym oku. Od 8 III do 19 VII 1919 przebywał na leczeniu we Lwowie i Przemyślu. Mimo inwalidztwa nie zrezygnował ze służby wojskowej. Po rekonwalescencji otrzymał przydział do 5. batalionu marszowego 37. pp, w którym pełnił funkcje dowódcy batalionu, kompanii marszowej i dowódcy kompanii batalionu zapasowego. 7 IV 1920 został przeniesiony do żandarmerii wojskowej. Równocześnie podjął studia na Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, na którym ukończył 6 semestrów. Służył w następujących dywizjonach: 7. dywizjonie żandarmerii w Poznaniu (8 IV 1920 – 29 VIII 1921) jako dowódca szwadronu zapasowego; 9. dywizjonie żandarmerii w Brześciu nad Bugiem (30 VIII 1921 – 19 VII 1923) jako dowódca oddziału szkolnego, instruktor kadry i referent mobilizacyjny, (18 VIII – 31 VIII 1923) jako referent mobilizacyjny, (10 V 1928 – 27 I 1931) jako dowódca plutonu żan-

darmerii w Pińsku; 10. dywizjonie żandarmerii w Przemyślu (20 VII – 17 VIII 1923 i 1 IX 1923 – 9 VII 1924) jako instruktor kadry, (10 VII 1924 – 14 IX 1925 i 21 XII 1925 – 9 V 1928) jako dowódca plutonu; 6. dywizjonie żandarmerii we Lwowie (28 I 1931 – 19 X 1938) jako kwatermistrz, zastępca dowódcy i dowódca podczas urlopów dowódcy dywizjonu (mieszkał wówczas przy ul. Gródeckiej 8d); 3. dywizjonie żandarmerii w Grodnie (20 X 1938 – 31 VIII 1939) jako I zastępca dowódcy dywizjonu.

Został zatwierdzony 8 VI 1922 jako oficer zawodowy w stopniu kapitana ze starszeństwem z 1 VI 1919, a 1 I 1936 awansował do stopnia majora. W trakcie służby w żandarmerii ukończył Centralną Szkołę Żandarmerii w Grudziądzu (15 IX 1922 – 15 II 1923) oraz następujące kursy: metodyczno-praktyczny przy Dowództwie Okręgu Korpusu (DOK) nr IX w Brześciu nad Bugiem (23 V – 4 VII 1922), referentów przy Oddziale I Sztabu DOK IX i doszkalający młodszych oficerów piechoty w Chełmnie (15 IX – 20 XII 1925). Jako członek Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego prowadził ćwiczebne obozy i kursy narciarskie w Wrochcie, Zakopanem, Jabłoni i Zwardoni, organizowane dla kadry żandarmerii, na których pełnił funkcje komendanta i instruktora.

W dniu wybuchu II wojny światowej mieszkał z żoną Emilią, z d. Wałęgą, i synem Andrzejem (ur. 6 I 1930 w Pińsku) w Grodnie przy ul. Grandzickiej, na terenie osiedla wojskowego. Przed 1 IX 1939 otrzymał przydział wojenny do sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu nr III, jako szef służby bezpieczeństwa, w stopniu podpułkownika. W związku z rozwojem sytuacji wojennej sztab DOK nr III przeniósł się z Grodna do Wilna, a po 17 IX 1939, wobec zajmowania terenów

wschodniej Polski przez wojska sowieckie, większość jednostek polskich, znajdujących się na terenie województwa wileńskiego, przekroczyła granicę Litwy i po rozbrojeniu została internowana. Cehak znalazł się w obozie dla internowanych oficerów polskich w m. Kalwaria, z którego w styczniu 1940 r. zbiegł i ukrywał się wśród licznych na Litwie polskich rodzin, głównie ziemiańskich. Imał się różnych prac fizycznych, m.in. przy budowie dróg i kolei. Już w tym czasie włączył się do organizującego się w Wilnie (wcielonym do Litwy) ruchu oporu. Na skutek narastającego zagrożenia dla polskich oficerów ze strony NKWD (Litwa stała się republiką sowiecką), Cehak na początku 1941 r. opuścił Litwę i przez Prusy Wschodnie oraz tereny polskie przyłączone do III Rzeszy (Toruń, Łódź) przedostał się do Generalnej Guberni. Po przybyciu do Warszawy nawiązał kontakt z Komendą Główną Związku Walki Zbrojnej i otrzymał przydział do sieci wywiadu ofensywnego „Stragan” przyjmując pseudonim „Drwęcki”. Po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej 22 VI 1941, wszedł w skład ekipy organizującej referat wywiadu „Wschód” – „WW-72”, bowiem przed wojną był szefem Samodzielnego Referatu Informacyjnego przy DOK nr III w Grodnie, gdzie zdobył doświadczenie w zwalczaniu lokalnej siatki Abwehry. Zorganizował ekspozytury wywiadu w Skierniewicach, Łodzi, Siedlcach, Białymstoku, Brześciu n. Bugiem, Lublinie, Krakowie, Rzeszowie, Przemyślu z placówką w Jarosławiu, Lwowie z placówką w Tarnopolu i Stanisławowie. Co pewien czas jeździł w teren na inspekcję nowo utworzonych ekspozytur. Cehak mieszkał w Warszawie przy ul. Waszyngtona 132 I p. Posługiwał się fałszywą kenkartą, wystawioną na nazwisko „Leon Wałęga”. W pracy konspiracyjnej pomagała mu żona, która od-

bierała od łączników pocztę, zawierającą raporty sytuacyjne z działalności poszczególnych ekspozytur. Raporty te Cehak odwoził gen. Stefanowi Grotowi-Roweckiemu, który kontaktował się bezpośrednio z rządem polskim w Londynie. Za pośrednictwem kurierów Cehak wysyłał w zalakowanych kopertach pieniądze dla terenowych agentur wywiadu i instrukcje dla dowódców placówek. Gdy został szefem wywiadu Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej zajął się rozpracowaniem tajemniczych doświadczeń z bronią raketową V-1 i V-2. Kierował akcją zdobycia, zabezpieczenia i przetransportowania elementów niewypału pocisku V-2 do Wielkiej Brytanii.

Kiedy lokalowi przy ul. Waszyngtona 132 zaczęła grozić dekonspiracja, Cehak przeprowadził się na Dymińską 10, posługując się kenkartą na nazwisko „Leon Wałęga” i podając się za „urzędnika prywatnego”. Po miesiącu zmienił adres po raz kolejny, przeprowadzając się na Walecznych 11.

Od połowy 1944 r. pełnił funkcję szefa Referatu Ruchu Kolejowego Oddziału II Komendy Głównej Armii Krajowej. W tym czasie Niemcy nasilili ruch pociągów przez ziemie polskie. Cehak zorganizował rozległy wywiad kolejowy, którym kierował do momentu wybuchu Powstania Warszawskiego. Wybuch Powstania zastał Cehaka w prawobrzeżnej części Warszawy, gdzie akcja zbrojna została bardzo szybko przez Niemców stłumiona. Po wyzwoleniu Pragi, we wrześniu 1944, pozostawał po wschodniej stronie Wisły, aż do czasu ofensywy styczniowej 1945 r. Występował nadal pod przybranym nazwiskiem panińskiego swojej żony. W lutym 1945 r. wyjechał z Warszawy do Krakowa, a następnie do Rzeszowa, gdzie otrzymał posadę wojewódzkiego inspektora Polskiego

Czerwonego Krzyża. W 1946 r. przeniósł się do Wrocławia. W latach 1947–1948 pracował jako kierownik Delegatury Rejonowej Centrali Apropowizacyjnej w Dzierżoniowie, a po zwolnieniu podjął pracę w Spółce Opałowej, a następnie w Farbiarni, Centrali Przemysłu Ludowego i Artystycznego oraz Zarządzie Wojewódzkim Związku Inwalidów Wojennych we Wrocławiu. W 1951 r. powrócił do Krakowa, gdzie zamieszkał ze swoją drugą żoną przy Radzikowskiego 66/105. Otrzymywał bardzo skromną rentę inwalidy wojennego z I wojny światowej i zmuszony był pracować jeszcze przez wiele lat (m.in. w Powiatowym Przedsiębiorstwie Budowlanym w Krakowie i Państwowej Szkole Pielęgniarstwa Psychiatrycznego w Kobierzynie). Ostatnim miejscem jego pracy była Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Krakowie, w której pracował na stanowiskach referendarza, kierownika gospodarczego, kierownika domów studenckich, archiwisty i asystenta naukowo-technicznego przy katedrze towaroznawstwa. Przez cały okres aktywności zawodowej był poddawany nieustannej inwigilacji przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa. Po przejściu na emeryturę działał czynnie w związku kombatantów oraz ruchu turystycznym, za co został uhonorowany Złotą Odznaką Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. W 1965 r., na podstawie książki *Damals in Peenemünde* Ernsta Klee i Otona Merka, Cehak opracował dla ówczesnego Wojskowego Instytutu Historycznego „referat materiałowy” pt. „Niemieckie doświadczenia z bronią raketową V-1 i V-2”.

Miał następujące medale i odznaczenia: a) austriackie: Silberne Tapferkeitsmedaille (Srebrny Medal Dzielności) I i II kl., Karl Truppenkreuz (Krzyż Woj-

skowy Karola), Verwundeten Medaille (Odznaka za Rany); b) polskie: Medal pamiątkowy „Za wojnę 1918-1921” (1928), Krzyż Walecznych, Medal pamiątkowy 10-lecia Odzyskania Niepodległości (1928), Brązowy Medal „Za długoletnią służbę” (1928), Srebrny Medal „Za długoletnią służbę” (1938), Złoty Krzyż Zasługi (1937), Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami nr 33998 (1949), Krzyż Armii Krajowej nr 5017 (1969), Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari V kl. (1969), Krzyż Partyzancki (1976); c) odznaki: „Gwiazdę Przemyśla”, „Orleża”, Krzyż Obrony Lwowa, Odznakę honorową za zranienia (1932), Odznakę Grunwaldzką (1970).

Zmarł na niewydolność układu krążenia w Szpitalu Wojskowym nr 5 w Krakowie 29 III 1982. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w części wojskowej przy ul. Prandoty (kwatery 10B, rząd 4, grób nr 6).

Źródła i opracowania

Źródła: Urząd Stanu Cywilnego w Przemyślu, Księga urodzeń dzielnicy Przemyśl-Garbarze z lat 1890–1895, s. 189, poz. 61; Archiwum Państwowe w Przemyślu, I Państwowe Gimnazjum i Liceum im. J. Słowackiego w Przemyślu, sygn. 112 (Katalog kl. Id z roku szk. 1906/7), ibidem, II Państwowe Gimnazjum i Liceum im. prof. K. Morawskiego w Przemyślu, sygn. 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76 (Katalogi główne z lat 1907/8, 1908/9, 1909/10, 1910/11, 1911/12, 1912/13, 1913/14); Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie-Rembertowie, Akta personalne nr 2873; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie, Akta personalne, sygn. IPN Kr-010/9356; *Armia Krajowa w dokumentach*, t. 3, Londyn 1976 (Schemat: Organizacja i skład osobowy KG AK w drugiej połowie lipca 1944); W posiadaniu Autora: List E. Czernego do autora biogramu z 15 I 1986 i pismo Zarządu Cmentarza Komu-

nalnych w Krakowie z 6 I 2004 BCI/15214/2003, B-51/80; Legitymacje odznaczeń, Kenkarty (kserokopie).

Opracowania: *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999; J. Frankiewicz, *Wychowanie fizyczne w szkołach i kluby sportowe w Przemyślu w dobie autonomii Galicji*, Przemyśl 2004; P. M. Lisiewicz, *Beziemienni (Z dziejów wywiadu Armii Krajowej)*, Warszawa 1987; „Notatki biograficzne o L. Cehaku” z 29 IV 1990, sporządzone przez syna Andrzeja; „Operacja V-2” – film dokumentalny Krzysztofa Szmagiera zrealizowany w r. 1968 dla TVP; *Polski ruch oporu 1939–1945* (praca zbiorowa), Warszawa 1988; M. Wojewódzki, *Akcja V-1, V-2*, Warszawa 1984.